

Somogyi Tóth Sándor: Huszonegy korsó sör

Az ember megmutatásának feladatát minden író egyéni eszközeivel igyekszik teljesíteni. Ezen belül az, hogy az általánosból milyen jegyeket emel ki, mit nagyít meg és állít a figyelem középpontjába, a világréptől, szemlélettől, a megtett úttól és még sok egyébtől függ. Somogyi Tóth Sándor prózájáról rég észrevették, hogy többek közt a nemzedéki konfliktus kerül előterébe. A *Huszonegy korsó sörben* — ha lehet — méginkább felerősödött a szülők-gyerekek, apák-fiúk ellentéte.

Az ebben adódó tág lehetőségek közül az *itt és most* foglalkoztatta legjobban az író: a mai fiatal nemzedék miként viszonyul apáihoz (akik már „megtették” a magukét, túljutottak a „világmegváltáson”). Az előbbi mondatban a viszonyuláson van a hangsúly, azon, hogy a meglevő objektív keretek (család, lakás, iskola, kis közösség) között a kapcsolatnak milyen formációi lehetségesek. A könyvet olvasva hamar kiderül, hogy Somogyi Tóth nem sok jóval bíztat e téren. Nyilvánvaló, sok minden belejátszhat a kapcsolatba; az apára irányuló — rejtett — Oidipus-komplexum, sztereotípiák, szerepjátszás (olvasmányélmények alapján), érdeklődési különbségek, a nyíltság hiánya. Mindezek olyan dolgok, amelyek akadályozhatják a harmonikus vagy legalábbis feszültségmentes együttélést.

Arról persze nincs szó, vagy legfeljebb homályos célzás, hogy mennyiben a kor jellemzője az, miért nem tudnak egy nyelvet beszélni a család tagjai? Jóllehet ez a kérdés első pillantásra csak kívülről érinti a kötet világát, hiszen a miért csak az olvasóban merül fel. Kívülről kell vállalni a kérdés megfogalmazásának és megválaszolásának ódiáját. Somogyi Tóth elsősorban a tények rögzítését tartotta feladatának. Vagyis leírja a szituációkat, a vitát, a viselkedést, de az előzmények és a következmények összefüggéseire csak allúzió formájában enged pillantást vetni. Olyan utalásokkal, amelyeknek a megfejtése erőteljes lélektani jártasságot kíván. Meg tudjuk mondani, amikor a novellafüzért elolvastuk, hogy milyen egyéniség Attila? Miért és hogyan alakult olyanakk, amilyen? Csak körvonalakban. Az írótól azt tudjuk meg bizonyosan, hogy szembekerült szüleivel, akik magyarázkodnak előtte, s szeretnék átvállalni tőle a cselekvések felelősségét.

Lélektan és moralitás, pszichoanalízis és pedagógiai célzatosság egyaránt alkotó elemei a könyvnek. A módszer, ahogyan Somogyi Tóth bevezet a család és Attila világába, a mélylélektanra emlékeztető. Csak a tényre, azaz a konfliktusra koncentrált. Ezt világítja meg a két nézőpontú hosszas párbeszéd a *Tigris, vagy birkában*. Kiderül, hogy a két szülő, apa és anya egyaránt magára venné a fiú minden felelősségét önmagáért (az apa a „tigris”, az anya a „birka” viszonyulást tartaná számára jónak). Az ok és okozat kapcsolódás logikus következménye az író szerint, hogy a szülő — főleg, ha valamiért rossz lelkiismeretű — megmentheti a gyermeket minden szenvedéstől, zsákutcától, vagy ha nem, akkor legalább morálisan tehet lépéseket. Ez az írói felfogás egyik vitatható pontja. Először azért, mert túlságosan merev és mechanikus a „tigris vagy birka” alternatíva. Nemcsak a pedagógiai, a közvetlen napi tapasztalatok is ellentmondanak annak, hogy az ifjabb nemzedék egyszerű következménye lenne a korábbiak. Egy ponton túl mindenki önállóságra törekszik, s ha eközben botlik, akkor nem a szüleinek kell lelkiismeret-furdalást érezni. Nyilvánvaló, hogy olyan fiatal is képes harmonikus családi életet teremteni, aki erre nem látott közvetlen tapasztalatot maga előtt. Ekként Attila kisiklásai, sikertelenségei legfeljebb *részben* kötődnek a szülők életviteléhez. A fiú szavai, cselekedetei — a látszattal szemben — nem csak utánzások. Egy tizenyolc éves fiatal-embert nem annyira az apjához, inkább önmagához kell mérni. Érdekes betét például a *Háztűznézőben* a DNS-ről (az óriássejt, a dezoxiribonukleinsav) folytatott eszmefuttatás, a hajlamok, képességek „zagyválódásáról”. De mindenképpen meggyőzőbb kép kerekedne, ha a szereplők önmaguk mértékei lennének.

A családon kívül a szexuális kapcsolatok ugyancsak forrásai a konfliktusoknak.

Attila ebben is önmegvalósításra törekszik (még filozofálgat is róla). A fiatalember olvasott, meditációkra képes, sőt, felismeri az embernevelés kulcsfogalmait, de a lányul négy szemközti nem tud mit kezdeni. Ellentmondás? Igen. De nagyon egyszerű a válasz, a feloldás: erre nem készítették fel. Dosztojevskij, Sartre műveit kezébe vehette, meditatálhat ezeken, bizonyítva, hogy nyitott szemű, önálló ember. A *Gitta hullámain* viszont azt igazolja, hogy az okosság egyoldalú. Mert ezt nem tanulta meg — mondhatjuk. De mielőtt a mondat megfogalmazódna, számba kell vennünk, hogy ennek tartalma ismét a szülői felelősséghez visz. Azaz, az idősebb nemzedéknek kellene vállalni az ódiomot azért, mert Gitta minden kísérlet ellenére szűz maradt. Gyanakodhatunk, hogy a szerelmi együttlétre törekvés (eredménytelenségével is) állandó kísérlet önmaga rögzítésére, érettségének dokumentálására. A fiút nem annyira a cselekvés, inkább a szituáció foglalkoztatja. Más oldalról, de ugyanebbe az irányba mutat *Az üzenet*. Itt sörözés közben a kiskatona azt gyónja meg, hogy az érintetlen vallásos lányt miként kényszerítette művi abortuszra. Mindez a novella tanulsága szerint egyenes folyománya annak, hogy a szülők jómódúak, szerelem nélküliek és felületeseek. Erre egy cinikus és gátlástalan elbeszélő világít rá! Ide kell még sorolni a *Bosszút*, hiszen a hős „a férfi vagyok, és mégse vagyok férfi” komplexusától feszítetten él. Bajára gyógyítást nem a családja körében talál (ott nem is keresi), hanem fiatalok vegyes társaságában. („Egy barátságpartty csodálatos élmény” — mondja.) Ugyanott már morális ítéletkezés is megfogalmazódik a felnőttekkel szemben, de főleg sztereotípiákban.

Ki a hibás? — merül fel több helyütt a könyvben. Mármint azért az ellentmondásért, hogy az apák messzire látnak, életük tervszerűen irányított, de a fiúk semmit sem látnak „csak a nagy büdös, sűrű sötétséget”. Az író a felnőttekre, a szülőkre hárít mindent. Célzások híján is nyilvánvaló, hogy Somogyi Tóth *saját* nemzedékével elégedetlen. Hősei közül a filmrendező apa testesíti meg mindazt az elmulasztott lehetőséget, ami végül is a fiúban tükröződik. Figyelme azonban valahogy elsiklott a tény felett, hogy a szülők korosztálya már cselekedett, tettek után van, végrehajtott valamit. Míg a fiatalok mindezek előtt állnak. Az ősök tagadása, a negálás így csak póz lehet, hiszen a meghaladás alapvető kérdése fel sem bukkan. A vitákból, párbeszédéből épp a cselekvésháttér hiányzik. Ez pedig már átvezet a kötet pedagógiai rétegéhez. A *Huszonegy korszó* sörben kimondva és kimondatlanul határozott pedagógiai törekvések ismerhetők fel. Legvilágosabb — mint láttuk — a felnőttek nevelésének szándéka. Az is hamar kiderül, hogy Somogyi Tóth meglehetősen pesszimizmussal tekint a nevelésre. A *Feltevés Karlovics tizenharmadik szökése alkalmából* azt bizonyítja, hogy a pedagógiai optimizmus tehetetlenül topog a lelki rejtélyek előtt, a fiúhoz tizenharmadik szökése után sem jutottak közelebb. Még a megértő fiatal tanárnő sem. A novellának különösen a lezárása veti fel élesen a tehetetlenséget. Nemcsak volt pedagógiai gyakorlatom, de a ráció is ellentmondásra ingerel. A nevelés ugyanis *bipoláris* — oda- és visszaható — folyamat, amiben nemcsak adni lehet, de el is kell fogadni a jó szándékot. S ha ez nem történik meg, azért nem kizárólagosan az adó fél a hibás.

A kötet írásaiból nehéz eldönteni, hogy Somogyi Tóth mennyire bíz a fiatalok nevelhetőségében. Tényként sorakoztatja a negatív jelenségek újratermelődését (az okok, vagy a társadalmi háttér változása nélkül). A szökésről szóló novellában a gyerek aspektusa volt a döntő, *A nagy futásban* a tanáré. A „nagy futás” a hivatás, a választott feladatok érdekében hozott áldozatok sora. Az „egész napos” gyerekek között a munka „tébolyító futás a semmibe”. A képet még az is árnyalja, hogy az írói rokonszenv a férj oldalára került.

Nézetek, elvek ütköztetésén túl a kötet kulcsát a *cselekvésben* kell keresnünk. A sokszor megragadóan kidolgozott részletek arra figyelmeztetnek: nemcsak remélnünk kell a legjobbakat, de *tenni* is szükséges értük. Akkor is, ha első pillantásra a feladat sötétebb tónusú. (*Magvető.*)

LACZKÓ ANDRÁS